

ΟΙ ΜΕΣΟΓΕΙΤΕΣ ΣΤΟ 1821. ΝΕΟΤΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Η παρουσία των Μεσογειτών στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 εξακολουθεί να είναι ακόμη και σήμερα ευρύς χώρος για έρευνα και μελέτη. Οι απλοί, ασήμαντοι ίσως, αγωνιστές πρόγονοί μας, μένουν άγνωστοι και λησμονημένοι σαν να μην υπήρξαν. Είναι χρέος μας στο μέτρο του επικτού να τους αναζητήσουμε, να τους μάθουμε και να τους τιμήσουμε.

Σε σχέση με άλλες περιοχές του Ελληνικού χώρου, η Αττική και ειδικότερα η Μεσογαία, δεν έχουν να προβάλλουν τις ηγετικές-ηρωικές φυσιογνωμίες, σαν αυτές που πέρασαν ευρύτερα στο χώρο του μύθου. Υπήρξαν όμως και 'δω αγωνιστές, που πολέμησαν με ηρωισμό, έχοντας μπροστά τους το ίδιο όραμα, της ελευθερίας, έτοιμοι να πληρώσουν το ίδιο τίμημα, τη ζωή τους.

Η Μεσογαία στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ήταν μια φτωχή περιφέρεια, που διοικητικά αποτελούσε «ναχιέ»¹ υπαγόμενο στον «καζά» των Αθηνών². Από στρατιωτικής πλευράς, σαν περιφέρεια δεν παρουσίαζε ειδικό ενδιαφέρον. Ήταν απομονωμένη, κοντά στη γειτονική Εύβοια, όπου έδρευαν ισχυρές τουρκικές δυνάμεις. Αρματολίκια ποτέ δεν είχαν δημιουργηθεί, και σχεδόν πάντα, οι κινήσεις της περιφέρειας βρισκονταν κάτω από τον έλεγχο της Αθήνας. Ναυτική παράδοση δεν υπήρξε, και οι μεγάλες παραλίες με τα φυσικά λιμάνια έμειναν για τους Μεσογείτες χωρίς να τους συγχινούν. Οι αρβανίτες κάτοικοι της Μεσογαίας ήσαν αγρότες, άνθρωποι τραχείς, δουλευτές, τίμιοι, δύσπιστοι σε ότι καινούριο.

Η λαχτάρα για να πετάξουν τον τούρκικο ζυγό σιγόκαιγε μέσα τους. Η απάντηση στο προσκλητήριο του Γένους ξεπήδησε αυθόρμητα. Η φωνή της Ρωμισύνης τους άγγιξε ως τα μύχια. Οι αρβανίτες της Μεσογαίας ένιωθαν ρωμιοί. Έσπευσαν χωρίς καθυστέρηση, μαζί με τους υπόλοιπους της Αττικής να διώξουν τον Τούρκο.

Πηγές

Η εργασία αυτή αποτελεί πρόδρομη ανακοίνωση μιας συστηματικότερης μελέτης για τους Μεσογείτες αγωνιστές του '21, βασίζεται δε στο μέχρι τώρα δημοσιευμένο υλικό και σε έρευνα που έγινε στη διάρκεια των ετών 1980-83.

Η έρευνα έγινε κυρίως:

1. στο Τμήμα Χειρογράφων και Ομοιοτύπων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος³ και
2. στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

Κατά δεύτερο λόγο, έρευνα επίσης έγινε:

- στο Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας⁴, καθώς και
- στο Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών⁵.

Τα στοιχεία που αντλήθηκαν από το Αρχείο των Συμβολαιογράφων Αθηνών⁶ ήταν πολύτιμα, για το 1835 βέβαια και μετά, προκειμένου να συντεθεί η προσωπογραφία των αγωνιστών.

Ελάχιστα έγγραφα, άγνωστα μέχρι τώρα, βρέθηκαν διάσπαρτα σε ιδιωτικά αρχεία απογόνων αγωνιστών.

Η προφορική παράδοση ακόμη, αν και αχνά, εξακολουθεί να φέρνει μέχρι τις μέρες μας διηγήσεις σχετικές με τα γεγονότα του '21.

Ως προς την αξιολόγηση τέλος, των ευρημάτων της έρευνας, σημειώνονται τα παρακάτω:

1. Από τα έγγραφα της επαναστατικής περιόδου αντλούνται οι πλέον αξιόπιστες πληροφορίες.

2. Τα μετεπαναστατικά έγγραφα, κυρίως δε τα πιστοποιητικά, που έδιναν οι οπλαρχηγοί στους διάφορους αγωνιστές, δεν είναι απόλυτα αξιόπιστα. Οι χαρακτηρισμοί τις περισσότερες φορές είναι τυποποιημένοι, ενώ άλλες φορές είναι εμφανώς υπερβολικοί. Οι τελικές κρίσεις των αγωνιστών, που έγιναν από τις διάφορες επιτροπές⁷ προκειμένου να δοθούν ανάλογες συντάξεις, ήσαν σε σημαντικό ποσοστό διαβλητές⁸. Παρόλα αυτά, πρόσωπα, γεγονότα και μαρτυρίες, που αναφέρονται, δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

3. Η αξιοπιστία της προφορικής παράδοσης τέθηκε σε αμφισβήτηση. Έγιναν οι πληροφορίες αποδεκτές μόνο στην περίπτωση που επιβεβαιώνονταν από γραπτές μαρτυρίες.

Τα γεγονότα

Όταν το βράδυ της 25ης Μαρτίου 1821 έγιναν γνωστά στην Αθήνα τα γεγονότα, που είχαν ήδη συμβεί στην Πελοπόννησο, οι πρόκριτοι της Αθήνας έγραψαν σε όλα τα γύρω χωριά και ήρθαν από δύο γέροντες. «Τούς έσυμβουλέψαμε νά είναι έτοιμοι όλοι εις τά όπλα και νά μαζευτούν εις τό Μενίδι. και όταν ήμεεις τούς έμηνύσωμε έτότε νά κινηθούν» αφηγείται ο πρόκριτος Άγγελος Γέροντας στα απομνημονεύματά του⁹.

Την 1η Απριλίου, ο Μελέτης Βασιλείου από τη Χασιά, μνημένος φιλικός¹⁰. «σηκώνει τούς Χασιώτες εις τά άρματα...»¹¹. Πρόκειται για την πρώτη ανταρσία που γίνεται στο χώρο της Αττικής. Λίγες μέρες μετά, ξε-

σηκώνονται και οι Μεσογειίτες. Πληροφορίες για την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην επαρχία της Αττικής και στα Μεσόγεια, μας δίνουν 3 ανέκδοτα έγγραφα¹². Οι Τούρκοι έχουν συλλάβει από τις 10 Απριλίου 12 όμηρους, τους πρόκριτους της Αθήνας και άλλα σημαίνοντα πρόσωπα. Στις 15 Απριλίου, απ' την Ακρόπολη, όπου κρατούνται, γράφουν οι προεστοί και ο σακελλάριος Φιλάρετος¹³, επίσης συγκρατούμενος, προς τον άγιον οικονόμο¹⁴. «ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ χαλάνδρι ἐσικόθη καὶ ἐπῆγε εἰς τὰ μεσόγια νά σηκώση ὄλους εἰς τὸ ποδάρη καὶ πρέπει νά σικοθῆς νά υπάγεις εἰς ὄλλα τὰ χωρία νά τούς ἰσιχάσης... νά μὴν δώσουν πίστη εἰς αὐτόν τόν πλάνον... κάμε τὸ συμφερότερον ὡς φρόνιμος καὶ νά μὴν ἀφήνης καιρόν ὅτι ἡμεθα χαϊμένοι...»¹⁵. Πάλι γράφει: «...νά υπάγεις εἰς τὰ χωρία ὄλλα μεσογιῶν καὶ καταδέματος καὶ δερβανοχωριῶν νά τούς εἰπεις ἐκ μέρους τοῦ δεσπότη νά ἰσιχάσουν... εἴμαστε ὄλοι τοῦρκοι καὶ ρομέοι καὶ πιστοὶ τῆς βασιλείας ραγιάδες...»¹⁶. Πάλι αλλοῦ γράφει: «...ἐδῶ ἔγινε κοινή συνέλευσις παρὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐφέντη μας καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ἀγάδων καὶ τῶν προεστῶν μας... νά ἀνοίξης τὸ μαγαζὶ καὶ ὅσον στάρη... ἔχεις νά τὸ δώσης... νά εὐγάλης ἕνα ἄνθρωπον νά υπάγη εἰς τὰ μεσόγια μέ γράμμα σας νά ἰσιχάσουν... πρέπει νά παύσουν αὐτὸ τὸ κίνημα θέλει νά τούς δώση μεγάλην ζημίαν...»¹⁷. Στις 19 Απριλίου, ο σακελλάριος Φιλάρετος ξαναγράφει: «...καὶ τρίτη κοινή συνέλευσις ἔγινε καὶ κοινή ἀπόφασις ὅτι... νά συνάξεται τούς περιβολαρέους, τούς ζευγήτας καὶ τὰ ὄλλα συναφῆ νά μαζοχθοῦν νά κοιτάξουν τὴν δουλιάν τους καθένας χωρὶς κανέναν φόβον... ὅτι ἀπὸ κανέναν δέν ἔχει καμίαν πείραξιν. διότι εἶναι κοντὰ τὸ θέρος... καὶ ὁ κόσμος εἶναι χωρὶς φωμί καὶ εἶναι χρεῖα νά συναχθῆ τὸ φωμί...»¹⁸.

Από τα παραπάνω έγγραφα μπορούμε να συμπεράνουμε, ὅσον αφορά τις κινητοποιήσεις στα Μεσόγεια, ὅτι πράγματι και ἐδῶ επικρατούσε το γενικό επαναστατικό πνεῦμα, που ἦταν διάχυτο σ' ὄλη την Αττική. Δεν γνωρίζουμε ποιος ἦταν ὁ «ἀναγνώστης ἀπὸ χαλάνδρι»¹⁹, ἴσως να ἦταν ὁ «σύνδεσμος» που ἔφερε τα διάφορα μηνύματα. Το ἔδαφος πάντως πρέπει να ἦταν ἤδη ετοιμασμένο. Αν λάβουμε υπόψη ὅτι στις 25 Απριλίου ὄλοι οἱ επαναστάτες, με τούς Μεσογειίτες μαζί, ξεκινοῦν ἀπὸ το Μενίδι, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένοι, να επιτεθοῦν στους κλεισμένους στα τείχη της Αθήνας Τούρκους, τότε, εύκολα φαίνεται ὅτι στο δεκαήμερο 10-20 Απριλίου οἱ κινητοποιήσεις στα χωριά των ξεσηκωμένων μεσογειῶν βρισκόνταν πράγματι στο κατακόρυφο.

Το πνεῦμα με το οποίο γράφτηκαν τα έγγραφα, που προαναφέρθηκαν, δεν μπορεί εύκολα να αποκρυπτογραφηθεῖ. Πιθανές μπορεί να θεωρηθοῦν πέντε ἐκδοχές. Πρώτη, ἡ πιο πιθανή και πιο λογική εἶναι ὅτι, τα έγγραφα αὐτά, ἐπειδὴ λογοχρῖνονταν, δεν μπορούσε να εἶχαν διαφορετικὸ περιεχόμενο. Αὐτὴ ἦταν ἡ συμφερότερη κίνηση προκειμένου να πείσουν οἱ πρόκριτοι ὅτι καταβάλλονταν και ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς προσπάθειες για να ἀποφευχθεῖ ὁ ξεσηκωμός²⁰. Δεύτερη, ὅτι τα έγγραφα ἐξαναγκάστηκαν

βίαια οι όμηροι να τα γράψουν. Τρίτη, ότι το νόημα του κειμένου ήταν συνθηματικό. Τέταρτη, ότι διαφωνούσαν οι πρόκριτοι μόνο ως προς την ημερομηνία του ξεσηκωμού²¹. Πέμπτη, ότι λιποφύχισαν πραγματικά οι όμηροι και παρότρυναν τους ραγιάδες να μην επαναστατήσουν. Από άλλα παράλληλα για τις ημέρες αυτές κείμενα²², και έχοντας υπόψη το γεγονός ότι, μεταξύ των ομήρων βρίσκονταν μυημένοι φιλικοί²³, το ενδεχόμενο οι πρόκριτοι αληθινά να προσπαθούσαν να καταστήλουν την επανάσταση, φαίνεται όχι πιθανό. Το περιεχόμενο έπρεπε να ήταν τέτοιο για να εξευμενιστεί η οργή των Τούρκων. Εξάλλου οι όμηροι οικειοθελώς συνελήφθησαν για να αποφευχθεί η αποφασισμένη σφαγή των Ελλήνων της Αθήνας από τους Τούρκους εγγυούμενοι «...πώς οι Ρωμαίοι όπλα δέν σηκώνουν...»²⁴.

Οι Μεσογείτες λοιπόν, παρουσιάζονται σαν ξεχωριστό σώμα με ηγέτη τον λιοπεσώτη Γιάννη Ντάβαρη²⁵. Ο Γιάννης Ντάβαρης ηλικίας τότε 45-50 ετών, από τις ηγετικές φυσιογνωμίες των Μεσογείων, σύμφωνα με αμάρτυρη πληροφορία μυημένος φιλικός²⁶, φέρεται ως επικεφαλής των Μεσογειτών στο ξεκίνημα του ξεσηκωμού. Δεν γνωρίζουμε πόσοι ήσαν υπό τις διαταγές του. Σύμφωνα με το σχέδιο ενώνονται με τους υπόλοιπους στο Μενίδι και ξημερώνοντας 25 Απριλίου οι επαναστάτες φθάνουν στην Αθήνα. Οι Τούρκοι πανικόβλητοι κλείνονται στην Ακρόπολη.

Η 1η πολιορκία διαρκεί μέχρι τις αρχές Ιουλίου. Υπό την απειλή του Ομέρ Βρυώνη, που έρχεται να ενισχύσει τους έγκλειστους στο κάστρο Τούρκους, οι Έλληνες εγκαταλείπουν την προσπάθεια και η Αττική κενώνεται. Σε πιστοποιητικό που χορηγούν Μεσογείτες απ' το Πόρτο Ράφτη²⁷ σε Ποριώτη καπετάνιο²⁸, γράφουν: «...καθόν καιρόν ο Μερβεριόνης μέ τά στρατεύματά του ώρμησαν έναντίον μας... έσωσεν [ο καπετάνιος] ήμᾶς από τό κίνδυνον περιπλέον από πέντε χιλιάδας φυχᾶς ανθρώπων αντίκρυ είς τό νησί...»²⁹. Το νησί που πήγαν δεν ορίζεται· ίσως είναι τα κοντινά Άνδρος ή Κέα, ίσως εκείνα του Σαρωνικού³⁰.

Διόμισι μήνες αργότερα, ο Ομέρ Βρυώνης αποχωρεί και οι πρόσφυγες ξαναγυρίζουν³¹. Η πολιορκία μπαίνει στη 2η φάση. Τελικά οι Έλληνες πετυχαίνουν. Στις 9 Ιουνίου 1822, υπογράφεται η συνθήκη παράδοσης του κάστρου³².

Ο Γιάννης Ντάβαρης στη διάρκεια της πολιορκίας έχει ρόλο κεντρικό³³. Τα χωριά των Μεσογείων συνεισφέρουν «είς πράγμα καί μετρητά»³⁴. Οι Μεσογείτες, συμμετέχουν ενεργά σ' όλα τα πολεμικά γεγονότα. Συμμετέχουν στον αγώνα κατάληψης των Αθηνών. Τον Ιούλιο του '22, με του Δράμαλη την απειλή³⁵, τον Οκτώβριο, στη Βοιωτία, με τον Κιοσέ Μεχμέτ³⁶, αργότερα, τον Ιούλιο του '24, με τον Ομέρ πασά της Εύβοιας, στον Μαραθώνα³⁷, πολλοί κατατάσσονται στον Τακτικό και τον Μάρτιο του '26 συμμετέχουν στην εκστρατεία στην Κάρυστο³⁸. Υπάκουοι στα καλέσματα ακολουθούν.

Στην Αθήνα, τώρα, φρούραρχος είναι ο Γιάννης Γκούρας. Η συμπεριφορά του είναι έντονα σκληρή. Ειδικά για τον ξάδερφό του Μαμούρη, που περιπολούσε και φρόντιζε για την τάξη στα χωριά, γράφει ο Μακρυγιάννης: «...έτσι τζάκιζε κι ο Μαμούρης τούς χωρτιάτες όσι δέν ήταν φίλοι του... Στά Μισόγεια, στήν Κερατιά, ένοϋ δημογέροντα, 'Αναγνώστη Νυδραϊόν τόν λένε πόσες τζικουργιές τ' όδωσε κι αν είδε ύγειάν εις τό έξής ό άγαθός άνθρωπος...»³⁹. Το ίδιο περιστατικό αναφέρει και ο Σουρμελής για τον Αναγνώστη Ανδρέου κάτοικο Κερατέας⁴⁰. Προφανώς, θα πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο. Πρέπει να πρόκειται για τον Αναγνώστη Υδραίο, που για χρόνια μετά συνεχίζει να είναι πρόκριτος στην Κερατέα⁴¹. Ίσως μάλιστα, να είναι ο ίδιος με τον Αναγνώστη Γεωργίου, που στα επαναστατικά χρόνια υπογράφει «έπίτροπος Μεσογείων»⁴², αφού ξέρουμε ότι το πλήρες όνομα του πρόκριτου είναι «'Αναγνώστης Γεωργίου 'Υδραϊός»⁴³.

Τον Απρίλιο του '26, μετά το Μεσολόγγι, στόχος του Κιουταχί είναι το κάστρο της Αθήνας. Η απειλή του διαγράφεται σοβαρή. Η Αττική βρίσκεται σε προετοιμασία πολεμικής σύγκρουσης. Οι κάτοικοι συνεισφέρουν συνεχώς⁴⁴. Αλλά και ο Γκούρας αναγνωρίζει: «...τά δεινά και αί δυστυχίαί αί όποιαί έσχάτως άνεφάνησαν εις αυτόν τόν τόπον έξ αίτίας τών πολλών στρατευμάτων όπού έσουνάχθησαν έδω ειναί μεγάλαί και φόνοι και άτιμιαί και ζημιαί σημαντικάί εις τούς κατοίκους δέν έλλειψαν»⁴⁵. Γράφουν επίσης οι Δημογέροντες των Μεσογείων προς τη Διοίκηση για μια ομάδα στρατιωτών του Μήτρου Βάγια, που έχει εγκατασταθεί στην περιφέρειά τους: «...έπειδή τά χωριά αυτά δέν ειναί εις κατάστασιν νά ταγίζουσι και μάλιστα χωρίς τήν διαταγήν τής Σεβαστής έπιτροπής... αναφερόμεθα και παρακαλούμεν [τήν έπιτροπήν] νά διατάξη νά σηκωθή άπ' εκεί [ό Μήτρος Βάγιας] διότι οί κατοικούντες εις αυτά τά χωριά θά σκορπίσουσι μή ύποφέροντας πλέον»⁴⁶. Δεν αρνήθηκαν να πληρώσουν την «δεκατίαν»⁴⁷, ή να εκτελέσουν τις διαταγές της διοίκησης. Τους εξουθένωνε όμως η αυθαιρεσία, το πλιάτσικο⁴⁸ και η καταπίεση που δέχονταν από τους ίδιους τους συναγωνιστές και αρχηγούς τους. Η βόρεια Αττική δεν άντεξε και «προσκύνησε» τον Τούρκο⁴⁹. Η Μεσογαία βαστούσε. Μέχρι τότε όμως; Είναι φανερό ότι οι προσδοκίες τους διαφεύδονταν επικίνδυνα.

Οι Τούρκοι του Ομέρ Πασά της Εύβοιας περνούν και λεηλατούν την Αττική. Στις 26 Μαΐου φθάνουν στο Καπανδρίτι. Ο Γκούρας βγαίνει να τους εμποδίσει. Έρχονται ενίσχυση ο Βάσος Μαυροβουινιώτης με ολίγους στον Πειραιά και ο Κριεζώτης με 1.200 στην Κερατέα⁵⁰. Στήνουν στρατόπεδο στην Κολομπιθεζα. Ανάμεσά τους και «...ό άναγνώστης ντάβαρης άπό χωρίον λιόπεσι ώς καπετάνιος προσταγμένος άπό τά μεσόγεια...»⁵¹.

Στις 29 Ιουνίου, η προφυλακή του Κιουταχί φθάνει στο Καπανδρίτι. Την 1η Ιουλίου, οι Τούρκοι εισβάλλουν στα Μεσόγεια, όπου «...εύρόντες άντίστασιν κατά τό Λιώπεσι ώπισθοδρόμησαν...»⁵². Δύο μέρες αρ-

γότερα, ο στρατός του Κιουταχί στρατοπεδεύει στα Πατήσια και αρχίζει τον αποκλεισμό της Αθήνας.

Μέσα στην πόλη αποκλεισμένοι ήσαν 1.400 περίπου ένοπλοι και 1.000 γυναικόπαιδα. Φρούραρχος ήταν ο Γκούρας. Κλεισμένος βρίσκεται και ο καπετάν Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης επικεφαλής ενόπλου Μεσογείτικου σώματος από 36 παλικάρια⁵³. Η θέση, όπου ήσαν τοποθετημένοι, είναι σημαντική· φρουρούσαν το βορεινό προπύργιο του συγκροτήματος της Ακρόπολης⁵⁴. για τα κανόνια των Τούρκων στον Άρειο Πάγο ήσαν εύκολος στόχος. Ο Μακρυγιάννης μας πληροφορεί: «...οί Νταβαραίοι [έφυλαγον] από τήν πρώτην πόρταν του κάστρου έως τό Λιοντάρι»⁵⁵. Για το νεαρό μεσογείτη καπετάνιο, πάλι ο Μακρυγιάννης γράφει: «...κι ό καημένος ό Ντάβαρης ό Αναγνώστης μέ τούς πατριώτες του κι ό γέρο-Λίτζος ήρθαν νά σκωτωθούν μέ τούς χωργιανούς τους κι έντυναν κι έθρεφαν τούς συμπολίτες τους τούς δυστυχημένους Άθηναίους όπου συναγωνίζονταν έξ αρχής εις τά δεινά τής πατρίδος. Καί τότε ως αδελφοί μέραζαν τό έδικόν τους.»⁵⁶.

Ο πατέρας του Αναγνώστη, ο Γιάννης Ντάβαρης⁵⁷, ο οργανωτής της επανάστασης στα Μεσόγεια, ηγείτο άλλης ομάδας, έξω από το κάστρο. Στις 6 Ιουλίου, η Διοικητική Επιτροπή Ανατολικής Ελλάδος, που έδρευε τον καιρό αυτό στην Αίγινα, έγραφε προς τον γηραιό οπλαρχηγό: «...άμα όπου λάβεις τήν παροῦσαν νά πάρης όλους τούς εις τά αυτόθι όπλοφόρους άθηναίους καί άμέσως νά έλθης έδω επειδή έτοιμάζονται καί άλλοι νά συνεχιστρατεύσετε διά τάς άθήνας...»⁵⁸.

Φαίνεται ότι ένοπλοι υπερασπιστές στα Μεσόγεια δεν υπάρχουν. Άνετα τις επόμενες μέρες, μέχρι τις 10 Ιουλίου, οι εχθροί τα λεηλατούν⁵⁹. Στο ημερολόγιο του Καρώρη διαβάζουμε: «[6 Ιουλίου]... έπιασαν εις τό χωρίον Χαρβάτον καί εις άλλα τέτοια μικρά χωριά όλόκληραις φαμιλλιαίς... [9 Ιουλίου] έφθασε καί μία νέα αίχμάλωτος Μισογείτισσα φυγοῦσα από Χαλάντρι... τό ίπικόν του έχθρου περιφέρεται όλόεν καί λαφυραγωγεί εις Μισόγεια.

10 Ιουλίου. Έφάνη εις τά περίξ τής πόλεως ίπικόν, τό όποιον δέν έφαίνετο τελείως τρεις όλόκληρους ήμέρας καί σημείον ότι επέστρεφαν από τήν έστρατείαν εις Μισόγεια»⁶⁰.

Έκαψαν δάση, έκαμαν μεγάλες ζημιές. Έφθασαν μέχρι την Κερατέα⁶¹. Οι κάτοικοι, που είχαν μείνει, σπεύδουν στα παράλια και περνούν απέναντι στα νησιά: «...ήρχοντο εις τήν θέσιν άγιος Νικόλαος, ως εις καταφύγιον καί ήναπτον πυράς όπως έλθωσιν πλοιαρία εκ Κέας καί άλλαχόθεν προς διάσωσιν αυτών εις τας νήσους...»⁶². Επί 5 μέρες οι Μεσογείτες, έβλεπαν από μακριά τις φλόγες να υψώνονται πάνω από τα σπίτια τους και τα κτήματά τους⁶³.

Στις 28, φθάνει και στρατοπεδεύει στην Ελευσίνα ο Καραϊσκάκης. Στις 7 Αυγούστου, γίνεται σκληρή μάχη στο Χαϊδάρι.

Η πολιορκία ολοένα γίνεται και πιο στενή.

Στις 4 Δεκεμβρίου του '26 «ό κύριος χατζή Γεώργιος Κρουσταλιώτης στέλλεται έντεϋθεν [ἀπό τήν Λίγυνα] παρὰ τῆς Διοικήσεως μέ τούς ἀνθρώπους του διά τὰ χωρία τῶν Μεσογείων...»⁶⁴. Μια ἄλλη μεσογείτικη ηγετική φυσιογνωμία, ὁ Χατζή Γιωργάκης ἀπό τόν Κουρσαλά⁶⁵, τὸ Κορωπί δηλαδή, ἐρχεται «μέ τούς ἀνθρώπους του» στα γνῶριμα γι' αὐτόν ἐδάφη τῆς Μεσογαίας, με κάποια ἀποστολή. Δέν γνωρίζουμε ποιὰ⁶⁶. Πάντως, τὸν καιρὸ αὐτὸ ὁ χώρος βρίσκεται ἐξω ἀπὸ τὸ πεδίο τῶν πολεμικῶν επιχειρήσεων.

Ὁ Γιάννης Ντάβαρης, τὸν Οκτώβριο τοῦ '26, βρίσκεται στο Δαμαλά, τὸν Ἰανουάριο τοῦ '27 με τὸ σῶμα τῶν ἀθηναίων, στο στρατόπεδο τῶν Μεγάρων⁶⁷, τέλος Ἰανουαρίου δε. φθάνει μαζί με τὸν Μακρυγιάννη στο Φάληρο. Ὁ ἴδιος ὁ Μακρυγιάννης σε σημείωμά του, μας πληροφορεῖ: «ὁ Γιάννης Ντάβαρης καὶ ὁ χριστόδουλος ἦταν μαζί μου στό περὲα μεξίντα στρατιῶτες ὁ(ὸ). στάθικαν 4 μινες...»⁶⁸.

Στις 27 Ἰανουαρίου, ὁ Κιουταχῆς κάνει στους πολιορκημένους στο κάστρο πρόταση νὰ παραδοθῶν. Γραμματοκομιστὴ ἔστειλε ἕνα χωριάτη ἀπὸ τὸ Μαρκόπουλο, που εἶχε συλλάβει αἰχμάλωτο στη μάχη τοῦ Καματερού⁶⁹. Ὁ Καρῶρης γράφει ὅτι τὸν στέλνει «...ἐπίτηδες..., διὰ νὰ ζωγραφίσει περισσότερον τὴν δυστυχίαν, ... Ὁ καλὸς οὗτος χωρικός εὐρέθη γεμάτος ἀπὸ χρηστάς εἰδήσεις... καὶ ἀντὶ νὰ βλάψῃ ὠφέλησε μάλιστα...»⁷⁰. Οἱ Τούρκοι συχνὰ χρησιμοποιοῦσαν αἰχμάλωτους δια δικῆς τους δουλειῆς. Στις 6 Ἰανουαρίου, πάλι στο ἡμερολόγιο τοῦ Καρῶρη, διαβάζουμε: «...ἐπίασαν καὶ τρεῖς ἐργάτας τῆς ἐχθρικής ὑπὸνόμου Μισογείτας· οἱ δύο ἦσαν ἀπὸ τὸ χωρίον Κουρσαλά καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ Μαρκόπουλον»⁷¹. Οἱ πιθανότητες νὰ πῆγαν οἱ ἐργάτες αὐτοὶ με τὴ θῆλῃσή τους, εἶναι ἐλάχιστες. Πρῶτα, γιατί τέτοια συμπεριφορὰ τῶν Μεσογείτων σε καμιά πηγὴ δέν αναφέρεται καὶ ἐπειτα, γιατί εἶναι γνωστὸ, πως οἱ Τούρκοι στις ἐφόδους τους στα Μεσόγεια συνέλαβαν πολλοὺς αἰχμάλωτους⁷².

Στις 23 Φεβρουαρίου, τραυματίζεται ἀπὸ μιὰ κανονιά τῶν Τούρκων «...ὁ Ἀναγνώστης Ντάβαρης ἀρχηγὸς τοῦ μικροῦ Μισογείτικου σώματος...»⁷³.

Ἡ Διοικητικὴ Επιτροπὴ καὶ ὁ Gordon σχεδιάζουν ἐκστρατεία στα Μεσόγεια⁷⁴. Ὁ Καρσιόκακης ἀρχικὰ συμφωνεῖ. Στόχος τῆς ἐπιχείρησης θὰ εἶναι νὰ προσβληθῆ ὁ Κιουταχῆς καὶ ἀπ' τα ως τότε ἀσφαλῆ νῶτα του. Ὁ Gordon θὰ πάει στην Κέα προετοιμάζοντας τὴν ἐκστρατεία⁷⁵. Καθυστερεῖ ὅμως, καὶ ὁ Καρσιόκακης τελικὰ ἔχει διαφορετικὴ γνώμη. Στις 31 Μαρτίου, γράφει στον Gordon: «...προχτές ὁποῦ μοῦ τὸ ἐπροβάλατε σὰς εἶπον ὅτι εἶναι καλόν ... ἀνείσω τὴν ἰδίαν ὥραν ἔγινεν τὸ κίνημα, ἡ σημερινὴ περιστασις ὅμως δέν μᾶς τὸ συγχωρεῖ. τὸ νὰ πάμαι διὰ τὰ μεσόγεια καὶ νὰ πάρωμεν τὰ πράγματα τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ὠφελείσωμεν τίποτα, ἐπειδὴ ἔδω καθημερινῶς καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο σκωτωνώμεθα δεκαπέντε καὶ εἴκοσι»⁷⁶. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κουρσαλά, τρεῖς μέρες ἀργότερα,

γράφουν με απόγνωση προς τον Μακρυγιάννη και τον ηγούμενο της Καισαριανής Ιωσήφ: «...άδελφοί,... έπολεμήσαμε νά κάμωμεν καταπαῶς έμιλήσαμεν... ήμπορούμεν νά φύγωμεν είκοσι τριάντα φαμελιαίς, οί άλλοι θά νοηθούνε καί ποιός τούς παίρνει τό κρίμα άπάνου; Έμεις είς τόν Άρχηγόν καί είσέ λόγου σου καπετάν Γιάννη κρημόμαστε...»⁷⁷. Προφανώς πρόκειται για σχέδιο κένωσης των Μεσογείων απ' τον άμαχο πληθυσμό⁷⁸. Οι Κουρσαλιώτες έχουν ενδοιασμούς. Δεν έχουν διάθεση όμως να διαφωνήσουν· νιώθουν ότι δεν είναι αυτοί που αποφασίζουν...

Το ελληνικό στρατόπεδο στον Πειραιά έχει ενισχυθεί από παντού. Το βράδυ 22 προς 23 Απριλίου προγραμματίζεται γενική κατά μέτωπο επίθεση. Λίγο πριν εκπτυχθούν οι ελληνικές δυνάμεις, από κάποια απειθαρχία, ο Καραϊσκάκης τραυματίζεται θανάσιμα. Ενσπείρεται πανικός και νικούμεστε κατά κράτος. Κάθε ελπίδα πλέον για λύση της πολιορκίας έχει χαθεί.

Οι υπερασπιστές του κάστρου, σιγά-σιγά το εγκαταλείπουν. Το μεσογειτικό σώμα με τον Αναγνώστη Γιάννη Ντάβαρη μένει μέχρι τις 16 Μαΐου⁷⁹. Ο οπλαρχηγός μας θα πάει στον Πόρο, όπου ήδη βρίσκεται ο πατέρας του⁸⁰. Πολλοί από τους υπόλοιπους μεσογείτες θα πάνε επίσης στα νησιά τού Σαρωνικού.

Στις 24 Μαΐου, μετά από διαπραγματεύσεις υπογράφεται η Συνθήκη Παράδοσης του κάστρου. Οι τελευταίοι υπερασπιστές του, το εγκαταλείπουν και αναχωρούν στα νησιά. Για μια ακόμη φορά η Αττική κενώνεται από τους κατοίκους της.

Σύντομα, ξαναγίνονται σκέψεις για ανακατάληψη των Αθηνών. Τέλη Δεκεμβρίου, αρχές Ιανουαρίου του '28, στήνεται στρατόπεδο στην Ελευσίνα⁸¹. Η κόπωση, η πείνα και η ανέχεια των Ελλήνων δεν επιτρέπουν στο στράτευμα να απειλήσει σοβαρά τους τωρινούς κύριους του κάστρου⁸².

Στις 11 Ιανουαρίου, έρχεται ο Καποδίστριας. Αναπτερώνονται οι ελπίδες. Ο Δημ. Υψηλάντης κάνει εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Στερεά. Απ' την αρχή του '29 στόχος του Καποδίστρια είναι η απελευθέρωση και της Αττικής. Δίνονται μάχες στον Άγιο Ιωάννη της Χασιάς και στον Ανηφορίτη. Η Αθήνα όμως εξακολουθεί να ανεφοδιάζεται. Στις 12 Σεπτεμβρίου του '29, δίνεται στη Βοιωτία η τελευταία μάχη του Αγώνα, η μάχη της Πέτρας. Καταλήγει σε νίκη ελληνική. Ούτε τώρα η Αττική απελευθερώνεται. Η Αθήνα εξακολουθεί να φρουρείται από τουρκική φρουρά.

Οι Μεσογείτες, όσοι δεν είχαν φύγει ή όσοι απελπισμένοι είχαν ήδη ξαναχωρήσει σπίτι τους, εξακολουθούσαν να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στους Τούρκους⁸³. Ήσαν όμως αρχετοί, που ακόμα βρίσκονταν εκτός Αττικής. Το 1829, σε μια απογραφή του πληθυσμού του Πόρου, συναντάμε πολλούς πάροικους Μεσογείτες⁸⁴.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1830, υπογράφεται το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που αναγνωρίζει οριστικά την Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος. Οι Τούρ-

κοι, που εξακολούθουσαν να κατοικούν μέσα στα σύνορά του, διατηρούσαν τις ιδιοκτησίες τους. Οι Οθωμανοί της Αττικοβοιωτίας δικαιούνται να πουλήσουν τα κτήματά τους. Ωστόσο, «εις τόν κρατουῖντα τὰς Ἀθήνας Σιλικτάρην τήν... παρασκευήν 9 [Μαΐου 1830]... ἦλθεν φερμάνιον τῆς Εὐρύπου, διορίζον τήν κένωσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν»⁸⁵. «Ὅλην τήν νύκτα ἀναχωροῦσαν Τούρκοι ἀπό τὰς Ἀθήνας μέ μεγάλην των βίαν... ὁ δέ Σιλικτάρης... ὅλα τὰ θεριζόμενα τὰ συνάζει ἐντός τῆς πόλεως... ἔπεμψεν ἐπίτηδες εἰς τὰ χωρία τῶν Μεσογείων διατάττων τούς χωρικούς Μεσοῖτες νά τοῦ πληρώσουν τὰ ἔξοδα ὅσα ἐξόδευσεν εἰς τὰς ἐκεῖ δύο ἀλικίας»⁸⁶. Αριθμός Τούρκων ὁμως και πάλι παραμένει. Στις 15 Αυγούστου 1830, ο Καποδίστριας γράφει: «Καί τοι πολλά ἀγωνιζομένης τῆς διπλωματίας ἡ Εὐβοια καί ἡ Ἀττική τότε μόνον πιστεύω ὅτι θέλουσι ταχινῶς κενωθῆ, ὅταν ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις δυνηθῆ ν' ἀγοράσῃ τὰ τουρκικά κτήματα...»⁸⁷. Προσπαθεῖ νά εξασφαλίσῃ πόρους γιά τήν εξαγορά. Εξωτερικό δάνειο δεν κατορθώνει νά συνάψῃ. Καταφεύγει στους Ἑλληνας κεφαλαιούχους. Λιγοστές θά εἶναι οἱ φορές, που τὰ κτήματα-τσιφλίκια θά αγοραστούν ἀπό τους καλλιεργητές τους. Οἱ Μεσογείτες επιστρατεύουν τις ελάχιστες οικονομίες· ὅλες οἱ κοινότητες ευτυχῶς κατορθώνουν νά αγοράσουν κάποιον κοντινό τους τσιφλίκι⁸⁸.

Ἡ ἀναρχία στήν ἐπαρχία εξακολουθεῖ νά επικρατεῖ. Οἱ καταχρήσεις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ταλαιπωροῦν τους χωριάτες. Ο Σουρμελής γράφει: «τινές ἐφόνευσαν καί ἕνα χωρικόν πάντῃ ἀθῶον, κάτοικον τοῦ χωρίου Κουβαρᾶ καλούμενον Κώνστα Παππᾶ»⁸⁹.

Στις 31 Μαρτίου 1833, ἡμέρα Μεγάλη Παρασκευή, ἀναχωρεῖ τελικά ἡ τουρκική φρουρά ἀπό τήν Ἀκρόπολη. Τήν ἄλλη μέρα υψώνεται ἡ Ἑλληνική σημαία. Ὅλοι πάνηγυρίζουν. Γιορτάζουν τὸ Πάσχα. Θά δειπνήσουν τὸ Πασχάλιο Δεῖπνο ἐλεύθεροι.

Οἱ Μεσογείτες εἶχαν κάθε λόγο κι αὐτοὶ νά πανηγυρίζουν. Τὸ δέντρο τῆς λευτεριάς, που ποτίστηκε και με τὸ αἷμα τους, τελικά φύτρωσε. Κάθε σπίτι εἶχε νά κλαίει κάποιον χαμένο. Μανάδες μέναν χωρίς γιούς. Κόρες θρηνοῦσαν κλεισμένες στα χαρέμια. Γέροι ἐβλεπαν τὸ σπιτικό τους ἀκόμα νά μυρίζει κάρβουνο. Τὰ ανοιξιάτικα λουλούδια μόλις φύτρωναν πάνω ἀπ' τους τάφους τῶν χαμένων. Ἦδη τὸ ὄνομα τοῦ Γιάννη Ντάβαρη εἶχε χαρακτηεῖ σε κάποιον σταυρό σε κάποιον κοιμητήρι. Ἡ παράδοση τὸ θέλει σε νησί τοῦ Σαρωνικοῦ⁹⁰.

Δεν ἦταν κατόρθωμα ἀνθρώπινο αὐτό, που εἶχε συμβεῖ. Δύναμη θεϊκή τους εἶχε χαριτώσει, τους εἶχε αγιάσει. Ἄξεστοι και ἀγράμματοι οἱ πρόγονοί μας, καπνισμένοι ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ Ἀγῶνα. Μέθυσαν ἀπ' τὸ κρασί τῆς λεβεντιάς, ἐψάλλαν τὸ τραγούδι τῆς γενναιότητος, χόρεψαν τὸ χορὸ τῶν μαρτύρων. Καὶ στεφανώθηκαν.

Πρόσωπα που άσκησαν καθήκοντα προεστού ή οπλαρχηγού στη διάρκεια της Επανάστασης:

ΚΕΡΑΤΕΑ

1. Αναγνώστης [Γεωργίου] Υδραίος
2. Αναγνώστης Σίνης

αναγνώστης γεωργίου υδραίου

αναγνώστης σίνης

ΚΟΡΩΠΗ

1. Χατζή Γεωργάκης [Μιχάλη Γκίκα]

χατζή γεωργάκης

ΛΙΟΠΕΣΙ

1. Γιάννης Ντάβαρης
2. Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης
3. Χατζή παπά Αναστάσης

γιάννης ντάβαρης

Α Γιάννης Ντάβαρης

Χατζή παπά Αναστάσης

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟ

1. Αναγνώστης Πίντζιος
2. Αναστάσης Αποστόλη

αναγνώστης πίντζιος

Συμπεράσματα

1. Οι Μεσογείτες συμμετείχαν ενεργά στον ξεσηκωμό του '21 και με συντονισμένες με το κέντρο κινήσεις αθροίστηκαν με τους υπόλοιπους της Αττικής για να διώξουν τον Τούρκο.
2. Ο ηγέτης που συσπείρωσε αρχικά τους επαναστάτες των Μεσογείων ήταν ο Γιάννης Ντάβαρης. Στη συνέχεια αναδείχθηκαν και άλλες ηγετικές φυσιογνωμίες: ο Αναγνώστης Γιάννη Ντάβαρης, ο Χατζή Γεωργάκης, ο Αναγνώστης Πίντζιος, ο Αναγνώστης Σίνης.
3. Εντάσσονταν είτε σαν Μεσογείτικο σώμα είτε μεμονωμένα στους μεγαλύτερους στρατιωτικούς σχηματισμούς, κάτω από τις οδηγίες διαφόρων οπλαρχηγών και έλαβαν μέρος σε μάχες μέσα και έξω απ' την Αττική.
4. Η Μεσογαία δεν αποτέλεσε πεδίο επιχειρησιακών συγκρούσεων. Έγιναν μικρές συμπλοκές και επιδρομές, κυρίως επί Κιουταχί. Χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο σαν πέρασμα ενόπλων ή απόπλων πληθυσμών τα λιμάνια της, Πόρτο Ράφτη και Θορικού.
5. Για μεγάλα διαστήματα, σε περιόδους άμεσης απειλής, οι Μεσογείτες εγκατέλειπαν τα χωριά και κατέφευγαν στα κοντινά νησιά.
6. Παρά την κακή μεταχείριση που είχαν σε ορισμένες περιόδους από τους διάφορους έλληνες «απελευθερωτές» φρουρούς του νόμου και της τάξης,

Δεν αναφέρεται να «προσκύνησαν» ποτέ τους Τούρκους, λύση που εξωθήθηκαν να προτιμήσουν οι κάτοικοι της Βόρειας Αττικής επί Κιουταχλή.
7. Η Μεσογαία, όπως όλη η Αττικοβοιωτία και η Εύβοια απελευθερώθηκε τελικά με συνθήκη (πρωτόκολλο του Λονδίνου, Φεβρ. 1830). Η οριστική απομάκρυνση της τουρκικής φρουράς από την Ακρόπολη έγινε το 1833 (31 Μαρτίου).

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΙΦΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αρχ. Μονής Πετράκη, έγγ. Νο 67, 68, 146, 151, 158, 198. Επίσης, Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής ΓΑΚ) Βλαχ. Αθηναϊκά, φ. 194.
2. Ιω. Γιαννόπουλος, Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821). Διατριβή επί διδασκαλίας. Εν Αθήναις 1971, σελ. 116-125.
3. Στο εξής Ε.Β.Ε. Την κα Κατερίνα Κορδούλη και από τη θέση αυτή ευχαριστώ.
4. Στο εξής Α.Ι.Ε.Ε.
5. Στο εξής Α.Υ.Ε.
6. Τον προϊστάμενο του Αρχείου κο Γεώργιο Κώνστα, ιδιαίτερα ευχαριστώ.
7. Κωνστ. Πίτσιου, Αθήνα 1821. Ιστορική Μελέτη. Αθήνα 1980, σελ. 238. Επίσης Κων. Χρήστου, Αγωνιστές του '21, περιοχής τέως δήμου Πλαταιών. Αθήνα 1984, σελ. 78-79.
8. Χαρακτηριστικά σε αίτηση αγωνιστή για αναθεώρηση απόφασης προηγούμενης επιτροπής διαβάζουμε: «...τίς ἤλπιζεν ποτέ, ὅτι ὁ ἀπλοῦς ὄπλιτης τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου τὴν ἐποχὴν ἐκέλευν ἤθελεν αἴφνης βαθμολογηθεῖ ἀξιωματικός ἢ ὑπαξιωματικός...» βλ. Ε.Β.Ε., Κ.149, φ. Δημητράκης Νικολού ἢ Ντάβαρης.
9. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς ιστορίας τῶν Αθηνῶν, τόμ. Γ', Αθήναι 1892, Παράρτημα, σελ. μγ'-μβ'.
10. G. Finley, *History of the Greek Revolution*, vol. I, Edinburg 1861. σελ. 195. Επίσης, Σπ. Τρικούπης, *Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἐκδ. Β', Αθήναι, Γιοβάνης, τόμ. Α', χ.χ., σελ. 177.
11. ΓΑΚ, Κ.47 Β, φ. 3, αρ. 26.
12. Πρόκειται για ἕξι ἀνέκδοτα ἔγγραφα που βρίσκονται στο Α.Ι.Ε.Ε. με τοὺς ἀριθμοὺς 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692. Ὅλα γραμμένα με τὸν ἴδιο γραφικὸ χαρακτήρα, ἔχουν τὸν ἴδιο ἀποστολεῖα καὶ τὸν ἴδιο παραλήπτη. Χρονολογημένο εἶναι μόνο ἓνα (Α.Ι.Ε.Ε. 1692) καὶ ἄλλο ἓνα (Α.Ι.Ε.Ε. 1691) που ἀναφέρει ἡμέρα καὶ μῆνα. Εἶναι ὁμως ὅλα με ἀνάλογο περιεχόμενο καὶ θεωρεῖται προφανές ὅτι γράφτηκαν ὅλα στο διάστημα: 12 Ἀπριλίου (σύλληψη τῶν ομηρῶν)-μέχρι 25 Ἀπριλίου (ἐπανάσταση). Ἀπ' αὐτὰ στα Μεσόγεια συγκεκριμένα ἀναφέρονται τὰ τρία (Α.Ι.Ε.Ε. 1687, 1688, 1692).
13. Ο σακελλάριος Φιλάρετος εἶναι ἀθηναῖος, λόγιος, ιερομόναχος. Βλ. Δ. Σουρμελής, *Ιστορία τῶν Αθηνῶν*. Ἐκδ. Β', Αθήναι χ.χ., σελ. 19. Επίσης, Δ. Καμπούρογλου, *Μνημεῖα...*, τόμ. Γ', παρ. σελ. με'.
14. Ο «ἅγιος οἰκονόμος» εἶναι προφανῶς κληρικὸς με τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐπαφή οἱ κρατούμενοι. Ἀπὸ τὴν προσφώνηση «ἅγιο ἐπίτροπε οἰκονόμο τοῦ ἀγίου ἀθηνῶν... κάμε τὸ χρέος σου ὡς ἐπίτροπος τοῦ δεσπότη...» (Ε.Ι.Ε.Ε. 1688) ἐπίσης ἀπὸ τὴ φράση «...νά στείλετε νά τοὺς συνάξῃ εἰς τὴν μητρόπολιν...» (Α.Ι.Ε.Ε. 1691) συμπεραίνεται ὅτι πρέπει νὰ εἶναι οἰκονόμος στη Μητρόπολη Αθηνῶν. Ἀν ληφθεῖ ὑπόψη μάλιστα, ἡ

- απουσία του Μητροπολίτη στη Λειβαδιά, ο «ἅγιος οἰκονόμος», πρέπει να θεωρηθεί κεντρικό πρόσωπο στην εκκλησιαστική ιεραρχία της Αθήνας τις μέρες αυτές.
15. Α.Ι.Ε.Ε. 1692. Γίνεται φανερό ότι ἤδη στις 15 Ἀπριλίου οἱ Μεσογείτες εἶναι «σπικωμένοι στο ποδάρει» ὥστε χρειάζεται να τους ζητήσουν οἱ ὄμηροι να ησυχάσουν.
 16. Α.Ι.Ε.Ε. 1688. Τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀχρονολόγητο. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο και τις ἐκφράσεις φαίνονται ὅτι ὁ ξεσηκωκός ἔχει γενικευθεῖ. Μπορεῖ να γράφτηκε πριν ἢ μετὰ τὸ προηγούμενο (σημ. 15), δηλαδή τις 15 Ἀπριλίου.
 17. Α.Ι.Ε.Ε. 1687. Ἐγγραφο ἐπίσης ἀχρονολόγητο. Πρέπει να γράφτηκε πριν τις 19 Ἀπριλίου που ἐγένε η 3η συνέλευση (Α.Ι.Ε.Ε. 1691)· ἴσως να γράφτηκε και πριν τις 15 Ἀπριλίου (Α.Ι.Ε.Ε. 1692).
 18. Α.Ι.Ε.Ε. 1691. Ἐδῶ αναφέρεται μόνο ἡμέρα και μήνας, ὄχι ἔτος. Φυσικά, εἶναι τὸ 1821.
 19. Α.Ι.Ε.Ε. 1692.
 20. Ἀνάλογα κίνητρα εἶχαν ωθήσει τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ να κρατήσῃ παρόμοια στάση. Λίγες μέρες πριν (10 Ἀπριλίου) εἶχε ἀπαγχονιστεῖ στην Κων/πολη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλ. Δεσποτόπουλος, Νέοι διωγμοὶ στην Κωνσταντινούπολη. Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχῃ. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. ΙΒ΄, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1975, σελ. 130-135.
 21. Ὁ Ολλανδὸς Πρόξενος τῆς Ἀθήνας στο ἡμερολόγιό του γράφει: «...14 Ἀπριλίου... Λένε ὅτι οἱ πρόκριτοι... εἰδοποίησαν τοὺς ἐπαναστάτες νὰ μὴ ζηγώσουν τὴν πόλη γιατί δέν εἶναι ἀκόμα καιρός». Κυρ. Σιμόπουλος, Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τὴν Ἑλλάδα τοῦ '21, τόμ. Ι, Ἀθήναι 1979, σελ. 458-59.
 22. Βλ. τὸ ἡμερολόγιό τοῦ Ολλανδοῦ Πρόξενου τῆς Ἀθήνας. Κυρ. Σιμόπουλος, Πῶς εἶδαν..., τόμ. Ι, σελ. 454-474. Ἐπίσης τὰ Απομνημονεύματα τοῦ Ἀγγελου Γέροντα στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα..., τόμ. Γ΄, παρ., σελ. μδ΄. Ἐπίσης Τὰ Απομνημονεύματα Κυρίλλου Δέγλερῃ ηγουμένου Πεντέλης, στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα..., τόμ. Α΄, σελ. 380.
 23. Για τοὺς τρεῖς πρόκριτους Προκόπιο Βενιζέλο, Ἀγγελο Γέροντα και Παλαιολόγο Βενιζέλο, σχετικὰ με τὴ μύσή τους, γράφει ὁ Θεοφανίδης, χωρὶς ὅμως να αναφέρει τὴν πηγή ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ τὴν πληροφορία· Ἰω. Θεοφανίδης, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον, τόμ. Β΄, παρ. Α΄ τόμου, Ἀθήναι 1934, σελ. 539. Για τὴ μύση τοῦ Προκοπίου Βενιζέλου ἀναφέρει ἐπίσης ἡ βιογραφία τοῦ γραμμένη ἀπὸ τὸν ἀπόγονό του Ν. Κοδρῖκα, βλ. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα..., τόμ. Β΄, Ἀθήναι 1890, σελ. 70-75.
 24. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα..., τόμ. Γ΄, παρ. σελ. μδ΄.
 25. Δ. Σουρμελής, Ἱστορία..., σελ. 14. Ἐπίσης, Απομνημονεύματα Κυρίλλου..., στο Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα..., τόμ. Α΄, σελ. 387. Σχετικὰ με τὸν σπικωκὸ βλ. Γ. Χατζησωτηρίου, Τὸ 1821 οἱ Μεσογείτες και ὁ Γιάννης Ντάβαρης. Ἀθήναι 1971.
 26. Κ. Διαμάντης, Ἀθηναϊκὸν Ἀρχεῖον. Ἐν Ἀθήναις 1971, σελ. 12. Ἐπίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Τὸ 1821..., σελ. 32. Παρόλο που εἶναι λογικὸ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μεσογειτῶν να ἦταν γνωστὸς τῶν μυστικῶν τῆς Ἐταιρείας, οἱ φιλικοὶ στην Ἀττικὴ ἦσαν λιγιστοί: «Ἦσαν... αἱ Ἀθῆναι κατὰ μέρος μεμυημένοι τοῦ μυστηρίου περὶ τοῦ πολέμου...» Ἰω. Φιλῆμων, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀθήναι, τόμ. Γ΄, 1859, σελ. 126. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι, ὁ ἴδιος ὁ Φιλῆμων σε συνολικὸ κατάλογο 692 φιλικῶν που δημοσιεύει ἀναφέρει μόνο 2 Ἀθηναίους. Ἰω. Φιλῆμων, Δοκίμιον..., σελ. 387-416. Ἐπίσης, στο Ἀρχεῖο Σέκερη με 520 φιλικούς κανένας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ δέν περιλαμβάνεται. Ἰ.Α. Μελετόπουλος, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, Ἀρχεῖον Π. Σέκερη. Ἀθήναι 1967.
 27. Ὑπογράφουν στο πιστοποιητικὸ 3 Μεσογείτες γνωστοὶ Μαρχοπουλιώτες: ὁ Παππὰ Γιάννης τοῦ Παππὰ Πέτρου, ὁ Ἀναγνώστης Ἀλαγιάννης, και ὁ Γιάννης Βασιλῃ. Ἐπίσης ὁ Σιδέρης Πετράκης, ἀγνωστος στα Μεσόγεια.

28. Ο καπετάνιος από τον Πόρο είναι ο Κωνσταντής Μάνεσης. Γ.Α.Κ., Αριστεία, φ. 303.
29. Βλ. όπου σημ. 29.
30. Αν και πλησιέστερη η Εύβοια αποκλείεται, αφού εκεί έδρευαν τουρκικές δυνάμεις. Για το ότι Μεσογείτες κατέφυγαν στην Κέα τον καιρό αυτό βλ. C.H. Rouqueville, Η ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης. Μετ. Θ. Ζαφειρόπουλος, τόμ. Γ', Αθήναι 1890, σελ. 159. Για το ότι κατέφυγαν στα νησιά του Σαρωνικού βλ. Αποφ. Εφ. Αθηνών 28011/1867, σελ. 1097.
31. Από περιηγητή που διασχίζει τέλη Δεκεμβρίου του '21 τα Μεσόγεια και διανυκτερεύει στο Μαρκόπουλο συμπεραίνουμε ότι το χωριό κατοικείται από έντρομους όμως κατοίκους· M. Rayband, Memoires sur la Grece pour servir a l'Histoire de la Guerre de l'Independance, Accompagne's de Plans Topographiques, vol. II, Paris, 1824, σελ. 99-101, από Κ. Σιμόπουλος, Πώς..., τόμ. Ι, σελ. 298-299. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Ιστορία της Παιανίας και των Ανατολικά του Υμηττού περιοχών (1205-1973), Αθήνα 1973, σ. 488-489.
32. Α.Ι.Ε.Ε. 1726/3. Το έγγραφο είναι δημοσιευμένο Δ. Καμπούρογλου, Η συνθήκη Αθηναίων και Τούρκων του 1822. Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος, Σιδέρης, Αθήναι 1925, σελ. 76-78. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 140-142.
33. Στις 29 Ιαν. 1822 «εκλέγεται» πεντηκόνταρχος ΓΑΚ, Κ.47, Τμ. Β', φ. 9, αρ. 9. Το έγγραφο είναι δημοσιευμένο. Κ. Διαμάντης, Αθηναϊκόν..., σελ. 38. Στη Συνθήκη Παραδόσεως του Κάστρου 9 Ιουνίου, βλ. σημ. 32, μαζί με άλλους 10 καπετάνιους συνοπογράφει. Το ίδιο και λίγες μέρες πριν (6 Ιουνίου), στο υποσχετικό Α.Ι.Ε.Ε. 1726/2. Δημοσιευμένο, Δ. Καμπούρογλου, Η συνθήκη..., σελ. 74-75.
34. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 136. Επίσης, Δ. Σιδέρης, Παιανία (Λιόπεσι), Αθήναι 1964, σελ. 119.
35. Σε πιστοποιητικό που χορηγούν οπλαρχηγοί σε αγωνιστή από το Κορωπί αναφέρουν: «Πιστοποιούμεν... ότι ο Σταμάτιος Κακάκης... παρευρέθη... υπό τήν οδηγίαν του Ίωάννου Ντάβαρη, εις τήν έν Πελοποννήσῳ καταδιωξίν του Δράμαλη...» Ε.Β.Ε. Κ.67, φ. Κακάκης Σταμάτιος. Επίσης ωλ. Ε.Β.Ε., Κ.62, φ. Θεοχάρης Σταμάτιος.
36. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., σελ. 53.
37. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα πιστοποιητικά σχεδόν όλων των μεσογειτών αγωνιστών αναφέρονται σ' αυτή τη μάχη.
38. Επίσης συχνά στα πιστοποιητικά των αγωνιστών γίνεται μνεία για τη συμμετοχή τους στην εκστρατεία αυτή.
39. Ιω. Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα. Επιμ. Γιάννης Βλαχογιάννης, Εκδ. Β', Βαγινάκης, Τόμ. Α', Αθήναι 1947, σελ. 176-177.
40. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., σελ. 97.
41. Συμβ. 890/1845, Δ. Σούτσος, Συμβ. 71/1847, Δ. Σούτσος, συμβ. 897/1848, Δ. Σούτσος. Πρέπει να πέθανε στο διάστημα 1848-1855, όντας πρόκριτος. Αποφ. Αρείου Πάγου, 40/1856, σελ. 262-263.
42. Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας. Επιμ. Ιω. Βλαχογιάννη, Α' Αθηναϊκόν Αρχείον, Τόμ. Α', Εν Αθήναις 1901, σ. 521. Επίσης, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 144.
43. Συμβ. 490/1846, Θ. Γρυπάρης. Η υπογραφή του Αναγνώστη Γεωργίου Υδραίου είναι ακριβώς ίδια με εκείνη του Αναγνώστη Υδραίου, π.χ. συμβ. 71/1845, Δ. Σούτσος, και με εκείνη του Αναγνώστη Υδριώτη, π.χ. συμβ. 890/1845, Δ. Σούτσος.
44. «...ή έπαρχία πρό ήμερών άπαντᾶ μέ έράνους και συνεισφοράς τών πολιτών όλα κατ' έχτασιν τά αναπόφευκτα έξοδα του φρουρίου, στρατοπέδου και έπαρχίας· οί ίδιοι οί πολίται κατέβαλον πρό όλίγων ήμερών και άλλας 20.000: περίπου γρόσια εις τής έπιτροπής τάς ανάγκας...» Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ. φ. 178. Επίσης «...ή έπαρχία μας εί-

- χε καταβάλει πολλαπλάσιον τόν ἔρανον τῶν γρ. 40.000 καί μέ χρηματικᾶς συνεισφορᾶς καί μέ τό διπλοδέκατον τῶν γεννημάτων καί μέ τόσα ἄλλα εἶδη ἐράνων, οἱ ὅποιοι εἶθελε συμποσοῦνται εἰς τριπλάσιον καί τετραπλάσιον ἀριθμόν τοῦ προσδιορισμένου ἐκείνου ἐράνου.» Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 236. Ενδεικτικό της συνεισφοράς των Μεσογειτῶν στην προσπάθεια εξεύρεσης χρημάτων για την αντιμετώπιση των αναγκῶν εἶναι το παρακάτω σημεῖωμα που δόθηκε σε λιποεσώτη αγωνιστή: «ἀκρόπολι τίν 28 Ιουνίου 1826 ἐλίφθισαν δάνια ἀπό τόν αντρίκο λιάκι δι αναγκας τις πολιορκιας τοῦ φρουριου ἄθινον γροσια ἔξακοσια τα ὅπια θέλουν του δοθι αὔθις μετα τιν πολιορκιαν απο τας ἀθηναικας προσόδους. Ιω: Γκουρας» Ε.Β.Ε., ΚΙΟ, φ. 963. Ανδρικού Δημήτριος.
45. Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ., φ. 178. Επιστολή Γκούρα προς την Διοικητική Επιτροπή στις 4 Μαΐου 1826.
 46. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11ε. Δημογέροντες των Μεσογείων υπογράφουσι: Αναγνώστης Πίντζιος, Μελέτης Βασιλῆς, Χατζῆς Γιωργάκης, και Αναγνώστης Σίνης. Ο Μελέτης Βασιλῆς (Βασιλείου) που υπογράφει σαν δημογέροντας Μεσογείων, παρότι Χασιώτης, πιθανόν να χρησιμοποιεῖται για να έχει μεγαλύτερο κύρος το ἔγγραφο. Εξάλλου τις ἡμέρες αυτές, που ὅλοι ἦσαν συγκεντρωμένοι σε στρατόπεδα στο κέντρο, υπήρχε φαίνεται ρευστότητα ως προς τόν τόπο καταγωγῆς. Ἐτσι συναντάμε πάλι τόν Μελέτη Βασιλείου ἀπό τη Χασιά, και τόν Αναγνώστη Πίντζιο ἀπό τόν Μαρκόπουλο Μεσογαίας, να υπογράφουν μαζί με ἄλλους γνωστούς ἀθηναίους, σαν δημογέροντες Ἀθηνῶν. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11ε. Σχετικά με τις ζημιές των στρατιωτῶν που ἔκαναν στα κτήματα και τα ζῶα των Μεσογειτῶν, ἐπίσης βλ. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11α.
 47. Κ. Διαμάντης, Αρχεῖον..., σελ. 159, 165, 168, 226, 257.
 48. Κ. Διαμάντης, Αρχεῖον..., σελ. 319.
 49. Περίπου 1 χρόνο χρόνο ἀργότερα (6 Σεπ. '27) οἱ Χασιώτες και οἱ Μενιδιάτες δικαιολογούνται για τήν ἐνέργειά τους ἀπὸ τήν ἀπὸ τόν Δημ. Λέκα: «...ἡμεῖς ἤμεθα ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ὑποφέραμεν τόσα βάσανα ἀπὸ τούς Βλάχους, οἱ ὅποιοι μᾶς ἐγύμνωσαν εἰς τόν καιρόν τοῦ Γκούρα καί εἰς τόν καιρόν τοῦ Βάσου... τό ἔθνος μας ὠργίσθη διατί ἐπροσχυνησάμεν... τά ὅσα ἔγιναν ἔως τώρα καί ἀπό ἐσᾶς καί ἀπό ἡμᾶς... τώρα χωρίς ἀναβολήν καιροῦ... νά μᾶς ξαναελευθερώσεις καί ἡμεῖς μέ ἐσᾶς εἴμασθε...» Γ.Α.Κ., Ὑπ. Πολ., φ. 207.
 50. Γ.Α.Κ., Σουλ. Βλαχ., φ. 57, αρ. 134, ἐπίσης Γ.Α.Κ., Σουλ. Βλαχ. Εκτελ., φ. 20, αρ. 42.
 51. Γ.Α.Κ., Ὑπ. Πολέμου, φ. 205.
 52. Σπ. Τρικούπης, Ἱστορία..., τόμ. Δ', σελ. 57. Ἐπίσης «...μετά συμπλοκήν τινά (1 Ἰουλίου) περὶ τό Λιόπεσι...» Γεωργ. Κρέμος, Νεωτάτη Γενική Ἱστορία, ως τέταρτος τόμος συμπληρωματικός τῆς Γενικῆς Ἱστορίας του Α. Πολυζωίδου. Ἀθήναι 1890, σελ. 907. Ἐπίσης «1 Ἰουλίου. Οἱ ἐχθροί ἐπῆγαν εἰς τά Μεσόγεια· δέν ἐμάθαμεν τί ἔκαναν». Νικ. Καρῶρης, Ἡμερολόγιον Πολιορκίας Ἀθηνῶν, στα Απομνημονεύματα Ἀθηναίων Ἀγωνιστῶν, Επιμ. Εμ. Πρωτοφάλης, στη σειρά Απομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν του '21, χ.χ., σελ. 67.
 53. Γ.Α.Κ., Ὑπ. Πολ., φ. 213, ὅπου ὑπάρχει ἀναλυτικὴ κατάσταση των στρατιωτῶν που εἶχε ὑπὸ τήν ὁδηγίαν του ο νεαρός μεσογειτῆς καπετάνιος και καταγραφή των ἐξόδων στο διάστημα τῆς παραμονῆς τους στο κάστρο.
 54. Για τήν τοπογραφία του Κάστρου βλ. Κ. Μπίρης, Το κάστρο τῆς Ἀθήνας στην Επανάσταση, Νέα Ἔστια 40 (1946), σελ. 1037-1042, 1129-1133.
 55. Αρχεῖα τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Αρχεῖον Ιω. Μακρυγιάννη. Επιμ. Ιω. Βλαχογιάννη, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 524. Ὑπόμνημα τῆς Κ' Εἰκόνας που ζωγράφισε ο Π. Ζωγράφος καθ' ὑπαγόρευση του στρ. Μακρυγιάννη.
 56. Ιω. Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα..., τόμ. Α', σελ. 274.

57. Σχετικά με τη σχέση του Γιάννη Ντάβαρη και Αναγνώστη Γιάννη Ντάβαρη βλ. Κώστα Πρίφτη, Γύρω από το πρόσωπο του Γιάννη Ντάβαρη, Συμβολή 21 (1983), σελ. 13-22.
58. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδ., φ. 11δ.
59. Η Μαρία Μιχαήλ-Δέδε τοποθετεί τις ημέρες αυτές τη σφαγή του Θανάση Γκίκα στο πηγάδι του Ξερέα, έξω από το Κορωπί, καθώς η προφορική παράδοση διέσωσε, Μ. Μιχαήλ-Δέδε, Άγνωστοι Μεσογείτες Αγωνιστές του '21, Συμβολή 13 (1981), σελ. 19-21.
60. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιον..., σελ. 75.
61. «...δέν ήκουσε ότι οι Τούρκοι κατέβησαν τότε κάτω τής Κερατέας...». Αποφ. Εφετ. Αθηνών, 28011/1867, σελ. 1116. Κατάθεση στρατιώτη από το σώμα του Μαυροβουνιώτη σε δίκη σχετικά με τα δάση της Λαυραιωτικής. Ανάλογη εικόνα μας δίνει έγγραφο με ημερομηνία 9 Ιουλίου από την Αίγινα: «άπο πλοίων ελθόν από Ἀθήνας ἐπίτηδες ταύτην τήν ὥραν πληροφορούμεθα ὅτι οἱ τούρκοι ἔφθασαν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη· οἱ κάτοικοι μέ τὰς οἰκογενείας των κατέφυγον εἰς τὰ παράλια, διά νά ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα καί διασωθούν εἰς τὰς διαφόρους νήσους. ἀλλά κακῆ τύχη... ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαιούτων ἀναλόγων πλοίων, τούς ἐμποδίζουν τήν μετάβασιν καί κινδυνεύουν νά αἰχμαλωτισθούν...» Γ.Α.Κ., Συλ. Βλαχ., φ. 57.
63. «...ἐπί Κιουταχῆ ἦν ὁ Σιδέρης Γκίνης κάτοικος Κουβαρᾶ εἰς Αἴγιαν μετ' ἄλλων συχωρίων του καί ἐκεῖθεν ἔβλεπε εἰς τὰς ἐπιδήκους θέσεις τὰ δάση τῆς Λαυραιωτικῆς πυρκαϊᾶν ἐπί πέντε ἡμέρας...» Αποφ. Εφετ. Αθηνών, 28011/1867, σελ. 1124. «...ἐπί Κιουταχῆ παρετηρεῖτο καί ἐκ τῶν νήσων καί ἐκ τῆς Ἐλευσίως καπνός ἐκ πυρκαϊῶν τῶν δασῶν τῆς Ἀττικῆς καί παρά διαφόρων τότε ἔμαθεν ὁ Κύριλλος Δέγλης ὅτι καί εἰς τὰς ἀνωτέρω θέσεις τὰ δάση τῆς Λαυραιωτικῆς ἔβαλον τότε πῦρ οἱ Τούρκοι πρὸς καταστροφὴν τῶν φωλεῶν τῶν Ἑλλήνων, ὡς ὠνόμαζον ἐκεῖνοι τὰ καταφύγια ταῦτα τῶν Ἑλλήνων καί πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν κεκρυμμένων πραγμάτων (ζῶων)...» ὁ.π.π., σελ. 1137, επίσης ὁ.π.π., σελ. 1099.
64. Γ.Α.Κ., Διοικ. Επιτρ., φ. 210.
65. Σε κατάσταση που φαίνεται το κριθάρι και το γρασίδι που έφαγαν τα άλογα της Καβαλαρίας του Τακτικού με ημερομηνία 10 Μαΐου 1826, 2 μόνο μεσογείτες αναφέρονται: ο Γιάννης Ντάβαρης και ο Χατζή Γεωργίου Κρουσαλιώτης. Γ.Α.Κ., Επιτρ. Ανατολ. Ελλάδος, φ. 11ε.
66. Ίσως να στέλλεται προπομπός της μελετώμενης, από τη Διοίκηση και τον Gordon, εκστρατείας στα Μεσόγεια, βλ. σημ. 74, 75, 76, 77, 78.
67. Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 232.
68. Το έγγραφο πρωτοδημοσιεύτηκε από τον Σιδέρη Δημ. Σιδέρης, Παιανία..., σελ. 105. Σχετικά με την ανάγνωση του εγγράφου βλ. Κ. Πρίφτης, Γύρω..., σελ. 21, σημ. 5. Ο Χριστόδουλος, που επίσης αναφέρεται, είναι άγνωστος· ίσως είναι ο Σταμάτης Χριστόδουλος από Κερατέα, που υπηρέτησε ως μπουλουκτζής και έλαβε μέρος στις μάχες του Φαλήρου Ε.Β.Ε., Κ.227, φ. Χριστόδουλος Σταμάτης.
69. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 221.
70. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 221.
71. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 207.
72. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 72.
73. Νικ. Καρώρης, Ημερολόγιο..., σελ. 236.
74. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 94. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 145.
75. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 98.
76. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεία..., τόμ. Γ', παρ. σελ. ιβ'. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 146.

77. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 101, Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 147.
78. Αρχεία της Νεωτέρας..., τόμ. Α', σελ. 94. Φαίνεται πάντως ότι σε κάποιο ποσοστό το αρχικό σχέδιο εφαρμόσθηκε. Στο ημερολόγιο του Παναγή Πούλου διαβάζουμε: «21 'Απριλίου 1827... Σήμερα πλέον έγινεν ή απόφασις νά κινηθούν τό βράδυ. 'Ο Μακρυγιάννης στέλλει και τόν 'Ιωσήφ μέ έκασόν στά Μισόγεια.» Παν. Πούλος, Ημερολόγια Πολιορκίας Αθηνών, στα Απομνημονεύματα Αθηναίων Αγωνιστών..., σελ. 59.
79. Γ.Α.Κ., Υπ. Πολ., φ. 213. Βλ. σημ. 53.
80. Γ.Α.Κ., Αντικ. Επιτρ., φ. 232.
81. Γ.Α.Κ., Γεν. Φροντ., φ. 1.
82. Γ.Α.Κ., Γεν. Φροντ., φ. 1.
83. Χαρακτηριστικό είναι έγγραφο που βρίσκεται στο αρχείο του Παπα-Γιάννη Ηλία (Μαρκόπουλο).
84. Γ.Α.Κ., Γεν. Γραμ., φ. 192.
85. Α.Υ.Ε., φ. 9/1, 1830.
86. Α.Υ.Ε., φ. 9/1, 1830.
87. Ιω. Καποδίστριας, Επιστολαί, μτφ. Μ.Γ. Σχινά, τόμ. 4, Αθήναι 1843, σελ. 85.
88. Περισσότερα σχετικά με τη διαδικασία μεταβίβασης της γης βλ. Κ. Πρίφτη, Η γαιοκτησία στην Αττική: το πέρασμα από τους Τούρκους στους Έλληνες (Αναφορά στα Μεσόγεια), Συμβολή 22 (1985), σελ. 19-28.
89. Δ. Σουρμελής, Ιστορία..., 303-304. Επίσης Α.Υ.Ε., φ. 98/2γ, 1831.
90. Γ. Χατζησωτηρίου, Το 1821..., σελ. 45.

Summary

THE CONTRIBUTION OF THE MESSOGITES IN THE WAR OF INDEPENDENCE

This paper which is based on evidence supplied by historical data, is a review of the most important events which took place during the Greek War of Independence (1821-28).

The Messogites, that is the Arvanite population of the villages of SE Attica, under their leader John Dávaris, fought in many battles, which took place not only in Attica but also in other adjacent areas.

In the Messogea area itself, battles were not fought but its small and relative safe harbours were continuously used either by the Greek fighters or by the non-combatant greek population of Attica.

The Messogea area, together with the rest of Attica, Beotia and the island of Euboea, were finally liberated only by the 1830 London Treaty.

COSTAS N. PRIFTIS